

Defensa dels mèrits del doctorand a càrrec del doctor Joan Miralles i Montserrat

Magnífic i Excel·lentíssim Sr. Rector Honorables autoritats Amics claustrals Sres. i Srs.

Per moltes raons és per a mi un honor molt especial el de poder apadrinar avui el pare Josep Massot i Muntaner en aquesta solemne sessió. L'única recança que tinc és la de veure si podré dur a terme aquesta missió sense gaire mancaça, sense gaire oblits. La seva labor en el camp de la recerca humanística és ja tan extensa i la seva presència en l'àmbit científic i editorial tan important que, per molt que m'hi esforci, molts dels seus mèrits quedaran fora del meu parlament. Tanmateix no he volgut declinar aquest honor perquè sé també que Josep Massot és un home molt present per a tots els que s'interessen per aquests camps del saber o de la difusió cultural, i els aspectes que en la meua intervenció no tinguin el relleu que mereixen seran fàcilment detectables per molts dels que m'escolten, cosa que evidentment em tranquil·litza.

De fet, el reconeixement que avui la UIB li atorga ja ha estat precedit pel d'altres institucions com l'Obra Cultural Balear, la Fundació Jaume I o la Generalitat de Catalunya, que li han concedit alguns dels seus premis. Els que coneixem l'activitat de Josep Massot, realment exemplar, sabem que aquests premis han de ser només una petita part dels que ha de rebre si la societat en general fa justícia a les persones que la dignifiquen amb la seva abnegació i el seu treball desinteressat.

Josep Massot ha tingut una actuació decisiva en la promoció de l'activitat científica relacionada amb la cultura catalana. El 1973 va participar en la creació de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, de la qual ha estat el més eficient secretari entre el 1973 i el 1993, i encara n'és l'encarregat de les publicacions i un dels membres més actius. D'altra banda, ha tingut una participació destacada en algunes de les publicacions periòdiques científiques més rellevants d'aquest camp: la revista *Randa*, fundada per ell mateix el 1975, una de les dues o tres revistes culturals més importants que mai s'hagin publicat a Mallorca; els *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, de la mateixa Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, fundada el 1980, o la revista *Llengua i Literatura*, fundada el 1986, òrgan de la Societat Catalana de Llengua i Literatura, filial de l'Institut d'Estudis Catalans, que ell mateix va contribuir a fundar. Precisament ara l'Institut d'Estudis Catalans l'acaba d'anomenar membre numerari de la seva Secció Historicoarqueològica. Certament tot això, i d'altres actuacions que aquí només podrem descriure molt superficialment, l'han convertit en un personatge gairebé imprescindible.

Efectivament, durant les quatre darreres dècades d'aquest segle que ara ja s'acaba, la figura de Josep Massot ha estat un model i un exemple de gran valor. Per molts de motius: pels seus innumbrables estudis, plens d'erudició, de saviesa i d'objectivitat científica; per la seva immensa tasca d'editor, sempre disposat a col·laborar en la difusió dels llibres de comercialitat més dubtosa, però també més necessaris; per la seva disposició a ajudar els altres investigadors amb una generositat que no té precedents, i per tantes altres coses.

Els seus primers contactes amb els temes culturals s'han de situar en el si de la seva pròpia família. Entre els seus familiars si fa no fa pròxims hauríem de destacar el besavi Guillem Massot i Beltran (1842-1900), compositor de música sacra; l'avi Josep Massot i Planes (1875-1943), músic i folklorista autor d'un important *Cançoner musical de Mallorca*, que restaria inèdit fins que el mateix Josep Massot i Muntaner el publicà el 1984; l'oncle Melcior Massot i Planes, organista de Santa Eulàlia, i el seu propi pare, Guillem Massot i Capó, que avui ens honra amb la seva presència, autor almenys de composicions poètiques publicades els anys quaranta i de diverses obres teatrals no editades però algunes representades.

Menció especial mereixen els seus oncles Mercè i Marià Massot i Planes, que durant els anys més foscs de la postguerra, entre el 1942 i el 1945, mantingueren una tertúlia literària a casa seva, després continuada per la del poeta Guillem Colom, també amic íntim de la família, que a la llarga s'havien de convertir en una de les poques expressions de cultura catalana a la Mallorca d'aquella època, com el mateix Josep Massot ha estudiat minuciosament.

El primer pòsit cultural, per tant, l'adquirí en aquest entorn cultural, i així es familiaritzà ben dejorn amb autors com Jacint Verdaguer, Miquel Costa i Llobera, Josep Maria Folch i Torres, els autors de l'Escola Mallorquina, des de Maria Antònia Salvà fins a Miquel Ferrà, i tants d'altres que ara no podem citar amb detenció.

Un altre període important en la seva formació el varen constituir els anys d'estudi a la Universitat de Barcelona, entre el 1958 i el 1963. En aquesta època entrà en contacte amb algunes de les persones que sempre considerarà mestres seus. A les aules d'aquella universitat tant constrenyida pel franquisme encara hi va poder rebre el mestratge d'homes il·lustres com Carlos Seco, «un dels primers que varen fer història contemporània», Martí de Riquer «un professor extraordinari», segons les seves paraules, o José Manuel Blecuia i Joan Petit, que tanta literatura espanyola i francesa li varen ensenyar. Tanmateix, va ser al marge de la universitat oficial que rebé alguna de les influències més decisives, especialment als Estudis Universitaris Catalans, tan importants per a la qualitat de la docència i la recerca catalana durant els anys cinquanta i seixanta. Allà hi pogué conèixer Ramon Aramon, present en totes les empreses de reactivació cultural a la Barcelona d'aquell període, i, sobretot, Joaquim Molas, que, tot just acabat el seu lectorat a Liverpool, enlluernava els alumnes dels Estudis Universitaris Catalans amb unes classes plenes de suggeriments. Altres noms que no podem oblidar en la formació de Massot són el de Jordi Rubió i Balaguer, que conegué a l'Institut d'Estudis Catalans, i de qui sovint ha recordat les seves «llicions de rigor intel·lectual, d'entusiasme per la recerca històrica i literària, i d'optimisme»; Josep Maria Cascuberta, que li obrí les portes de l'editorial Barcino i dels seus fons documentals sobre Renaixença i cultura popular; el pare Miquel Batllori, a qui pogué tractar a la residència d'estudiants de Sarrià, i amb qui amb el temps compartiria tantes hores d'intercanvi intel·lectual a Montserrat, o el mateix Francesc de Borja Moll, amb qui començà a relacionar-se amb motiu de les seves primeres recerques folklòriques i lingüístiques i a qui, a la llarga, havia de considerar «la persona que m'ha influït més i amb qui he tingut més contacte des d'un punt de vista intel·lectual». Són els autèntics homenots, per dir-ho en la terminologia de Josep Pla, que orientaren les primeres passes, ja molt fermes, d'aquell jove que entre els seus primers treballs redactava alguns articles que encara avui són una referència indispensable; així, l'«Aportació a l'estudi del Romancer Balear» o les «Notes sobre la supervivència del teatre català antic», tots dos d'una densitat erudita i interpretativa aclaparadores, publicats als *Estudis Romànics*, dirigits precisament per Ramon Aramon.

Tanmateix, ja abans d'acabar la llicenciatura, un fet important de la seva biografia va canviar el seu destí. Quan tot semblava predestinar-lo a una carrera brillant en els àmbits universitaris, i quan acaronava la possibilitat de seguir les passes de Joaquim Molas amb un lectorat a Liverpool, la vocació religiosa pesà més i el setembre del 1962 va decidir entrar a formar part de la comunitat benedictina de Montserrat, que també tenia una llarga tradició cultural i que, a la llarga, s'havia de convertir en el marc ideal per al seu desplegament intel·lectual. Aleshores es lliurà als estudis de filosofia i teologia i encara el 1966 i el 1970 va fer dues estades a monestirs benedictins d'Alemanya, on completà la seva formació. Finalment el 1972 va ser ordenat sacerdot.

Josep Massot i Muntaner ha destacat com a professor, com a editor i com a investigador i assagista. Potser l'activitat menys coneguda és la de professor: l'ha exercida a l'interior del monestir ensenyant llengua catalana i literatura catalana, castellana i francesa als deixebles que hi seguien els estudis de secundària entre el 1964 i finals dels anys vuitanta. L'exercí, també, durant tres anys, 1970-73, a la Universitat de Barcelona. Vaig tenir la sort de poder seguir les seves classes el 1972, atret pel seu prestigi, ja que no n'era alumne oficial. Puc donar fe de fins a quin punt resultaren fecundes per a mi i per a altres companys. Pacientment mostrava als alumnes els camps de recerca que l'apassionaven i els feia descobrir totes les seves possibilitats. Record, per exemple, l'impacte que em va provocar quan m'explicà, per primer cop, la importància del còdex mallorquí de les consuetes teatrals de finals del segle xvi.

En la meua formació i en la de molts altres, les classes trobaren un complement perfecte en el llibre *Els mallorquins i la llengua autòctona*, també del 1972.

En les seves pàgines podíem resseguir l'actitud de molts de mallorquins respecte de la seva llengua i hi podíem descobrir múltiples figures capdavanteres de la nostra cultura, entre les quals destacaven les del segle xix. No vull insistir a autocitar-me, però aquests temes m'han interessat per sempre més i són a la base del meu modest currículum científic.

És de justícia afegir que el meu cas no respon a cap predisposició especial i que si té cap valor aquí és únicament el de demostrar la qualitat de l'aportació universitària de Josep Massot. No cal dir que després aquest magisteri s'ha estès a una quantitat ingent de deixebles d'arreu del món, que l'han trobat sempre disposat a atendre'ls, als quals ha ofert les seves fonts d'informació gairebé inesgotable i per als quals s'ha convertit en una magnífica referència científica. La seva activitat com a conferenciant i com a protagonista de cursos i seminaris avalen encara més aquest aspecte.

L'editor Josep Massot també va néixer a l'interior del monestir. El 1971 l'abat Cassià Just li demanà que fes un informe de com es podien potenciar les publicacions de la comunitat. En aquells moments Josep Massot pensava de repetir, per tercera vegada, l'estada a Alemanya, però els esdeveniments es precipitaren i tornaren a contradir les previsions inicials. L'informe degué ser prou convincent i el pare abat en nomenà l'autor director de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat, càrrec que ha ocupat, sense interrupció, fins a l'actualitat. Per tant, fa vint-i-set anys que n'és el màxim responsable, cosa que ens permet d'afirmar que bona part de l'empenta de l'editorial i del seu prestigi en l'àmbit religiós, científic i literari són obra personal de Josep Massot. I tampoc no cal remarcar gaire aquest prestigi, perquè té un reconeixement social molt ampli. En l'actualitat les PAM publiquen entre cent quaranta i cent seixanta títols anuals, tenen unes seixanta col·leccions actives i uns tres mil llibres en catàleg. Les xifres són realment espectaculars, i ho són més encara si tenim en compte l'estructura de l'editorial i els temes que hi són més habituals. Josep Massot hi actua com a autèntic editor, en el sentit més complet de la paraula, ja que té una cura molt directa de cada llibre que s'hi publica. Les seves correccions i suggeriments als autors són sempre meticuloses i sovint van molt més enllà del que s'esperaria d'un simple editor que fes la feina per complir amb la jornada laboral. Som molts els que hem viscut l'experiència de refer capítols, regularitzar aparats científics, revisar transcripcions o corregir asprositats de l'estil d'un o altre llibre per indicació directa de Josep Massot. Aquesta és també una manera d'exercir un magisteri sovint silenciós i mal reconegut, però d'una eficàcia exemplar.

No he d'insistir en aquests aspectes. En l'actualitat al Museu d'Història de Catalunya es pot visitar l'exposició *Montserrat 500 anys de publicacions 1499-1999*, i en el catàleg s'hi reproduïxen moltes de les dades que podríem retreure. Tanmateix hem de remarcar la importància que el llibre universitari té en aquesta editorial. Més concretament ens volem referir al llibre d'erudició, als treballs d'interpretació històrica, a les edicions crítiques, a les actes de congressos i seminaris, a les sèries documentals, etc. En aquest sentit es pot dir que és l'editorial més activa en aquest camp i una de les poques que continua basant la seva producció en aquest model de llibre. Respon a una actitud de servei que realment honora l'Abadia i que el seu cap d'edicions sempre ha volgut mantenir, malgrat les dificultats que, sens dubte, ha hagut de superar al llarg dels anys. Col·leccions tan prestigioses com la Biblioteca Abat Oliva, potser la més emblemàtica, els Textos i Estudis de Cultura Catalana o, fins i tot, la Biblioteca Serra d'Or han inclòs de sempre ençà nombrosos estudis que tenen el seu origen a les aules universitàries. Les coedicions amb l'Institut Inteuniversitari de Filologia Valenciana, amb la Universitat de les Illes Balears, amb la qual manté les col·leccions Marian Aguiló i Miquel dels Sants Oliver, o, més puntualment, amb altres universitats i institucions confirmen aquest caràcter. Òbviament les PAM no són només això i el seu catàleg inclou també totes les variants del llibre religiós, el llibre didàctic, la literatura per a infants, l'erudició d'àmbit local, la literatura de creació i altres productes que ara no podem detallar.

Malgrat aquesta intensa dedicació a l'editorial, Josep Massot també ha desplegat una gran activitat com a investigador, només possible gràcies a la seva laboriositat exemplar. En aquests moments ha publicat ja més de trenta llibres, alguns dels quals unitaris i d'altres selecció i revisió d'una part dels més de tres-cents cinquanta articles apareguts en revistes científiques, en les actes de múltiples congressos i en llibres col·lectius o en publicacions de divulgació cultural. En conjunt confegeixen un monument de primer ordre, que només sabem comparar a l'obra del seu amic íntim, el pare Miquel Batllori, o, en un altre sentit, a la de Francesc de Borja Moll, que també va compaginar la tasca d'editor amb la de redactor pacient del *Diccionari català-valencià-balear*.

Els interessos bàsics de la recerca de Josep Massot són ja definits en les seves primeres publicacions i després, amb múltiples ampliacions, s'han mantingut amb una tenacitat exemplar. El seu pare, Guillem Massot i Capó, li demanà ajuda per publicar el *Cançoner musical de Mallorca*, de l'avi Josep Massot i Planes, que havia restat inèdit, i aquest és l'origen del seu interès per la cançó tradicional i pel món de la literatura popular i del folklore en general.

Paral·lelament, els seus contactes amb la literatura francesa havien fet que s'interessàs per Georges Bernanos, i per aquest camí va voler comprovar què hi havia de veritat i de mentida rere *Les grands cimetières sous la lune* i rere la polèmica que la publicació d'aquest llibre havia provocat a Mallorca i a fora Mallorca. Així va començar a interessar-se pel tema de la guerra civil a Mallorca i de les seves conseqüències. Finalment, *Els mallorquins i la llengua autòctona* i *l'Aproximació a la història religiosa de la Catalunya contemporània*, els seus dos primers llibres —del 1972 i el 1973, respectivament—, neixen d'un suggeriment de Joaquim Molas i inicien els temes d'història de l'església i d'història de la cultura, especialment relacionada amb la llengua i la literatura catalana, que també ocupen un gruix molt considerable de la seva producció.

Metodològicament, els treballs de Josep Massot tenen un segell molt característic. Hereu dels grans mestres del neopositivisme autòcton, des de Rubió fins a Batllori, i bon coneixedor de les tendències erudites i interpretatives contemporànies, alterna l'exposició objectiva dels fets amb un aparat bibliogràfic i documental d'impressionants dimensions i amb una voluntat d'exhaustivitat que fa que sempre pugui ampliar els mateixos temes amb noves aportacions cada vegada més fonamentals. L'objectiu sempre és el mateix: descriure i comentar la realitat que s'estudia i, alhora, mostrar la base documental que justifica aquestes operacions. Massot sempre és generós en la reproducció de citacions, de documents; en definitiva, en la reproducció de les paraules en primera persona dels seus protagonistes històrics. Si ens hi fixam bé, però, també ens diu sempre el sentit que les coses tenen en la seva època. Si l'erudició és el valor més incontestable dels seus escrits, és precisament perquè creu que l'historiador ha de restar en segon terme, desplaçat per la mateixa dinàmica de la història que reconstrueix.

Tot això, però, no nega la passió o l'entusiasme amb que porta a terme la seva tasca d'investigador. La mateixa elecció dels temes que sempre l'han interessat és feta des de la passió, l'entusiasme i, afegiria, el compromís cívic. La seva actitud davant la vida fa que es defineixi com una persona amb unes fidelitats elementals. Fidelitats a la llengua i a la cultura catalana, als valors de convivència i de tolerància, a l'acceptació de la discrepància. En la base dels seus estudis també hi podem descobrir aquestes fidelitats. Fixem-nos, per exemple, que les actituds històriques respecte a la llengua catalana o les dissensions provocades per la guerra civil, dos dels seus grans temes, encara condicionen poderosament el nostre present. De fet, qualsevol episodi del passat històric el condiciona, però aquests encara ho fan d'una manera més directa i immediata. I Massot hi ha dedicat moltes pàgines. Per això més d'un cop s'ha vist en el centre de petites polèmiques que mai no ha provocat, però que ha hagut de rebatre. Ho ha fet explicant precisament la seva manera de treballar. El 1977, al pròleg d'un dels seus primers llibres, *Església i societat a la Mallorca del segle XX*, escrivia: «he procurat sempre —sense deixar de prendre una postura ben determinada enfront dels problemes— de treballar amb objectivitat i amb una certa fredor, que potser semblarà excessiva a alguns. Fins i tot he preferit, com altres vegades, donar més importància a la narració que no a la interpretació dels fets i en els punts més conflictius —els de l'església i la guerra civil— no he dubtat a incloure una llarga sèrie d'apèndixs documentals que convencin els incrèduls, que es troben a tot arreu», i en el seu darrer llibre, *Tres escriptors davant la guerra civil* (1998), ha insistit: «val a dir que la meua intenció no ha estat ni serà mai de fer cap judici d'intencions, sinó de mirar d'exposar, d'una manera tan objectiva com sigui possible i utilitzant tota la documentació de què dispo —sense amagar mai ni una sola dada, ni deixar de donar mai una sola informació important—, quina ha estat l'autèntica actitud dels mallorquins —i de les persones relacionades amb Mallorca, com ara Bernanos— davant la guerra civil i les seves conseqüències». Es tracta, per tant, d'un mètode conscient, adoptat ja fa temps i seguit amb una completa fidelitat fins avui mateix. No consisteix únicament a acumular informació gratuïta, sinó que l'important és mostrar com anaren realment les coses, quines foren les actituds dels protagonistes de la història i quines idees entraren en el debat intel·lectual —ideològic o cultural— en cada moment. I fer-ho de manera que no resti cap possibilitat de dubte, si això és possible: amb la força dels materials d'arxiu, en l'exhumació dels quals sempre és especialment perspicaç i fecund. Sense amagar «ni una sola dada» per tal que fins i tot «els incrèduls, que es troben a tot arreu» no puguin negar l'evidència dels fets.

És un mètode exigent, que implica una exhaustiva recerca de les fonts bibliogràfiques i, sobretot, arxivístiques arreu del món. La documentació militar o diplomàtica conservada a l'Estat espanyol, més accessible a partir del 1975, per raons òbvies, o als arxius anglesos i italians han produït els darrers llibres sobre l'enfrontament bèl·lic del 1936-39. Un exemple modèlic en aquest sentit és el volum sobre *El cònsol Alan Hillgarth i les Illes Balears (1936-1939)* del 1995.

Però les aportacions documentals no se circumscriuen només al tema de la guerra, sinó que també han estat espectaculars en el de la literatura tradicional i en els que fan referència a la cultura literària del segle XIX i de començament del XX. Concretament, la recuperació de l'Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, en una part important procedent de Suïssa, i cedit pels hereus del mecenes Rafael Patxot i Jubert al monestir de Montserrat, gràcies a les gestions directes de Josep Massot, també ha marcat un tomb important en els estudis sobre literatura popular no només de Massot, sinó de tots els folkloristes que ara el tenen al seu abast. Sens dubte la disponibilitat d'aquests materials marcaran un abans i un després en aquesta mena de treballs, i ens consta que ja hi ha més d'una tesi doctoral que els tenen com a referència primordial. El mateix arxiu té una importància cabdal per als estudis sobre la Renaixença i el segle XIX, ja que conserva una part important dels manuscrits personals de Marian Aguiló i Fuster, com ell ha començat a indicar en els darrers treballs dedicats al patriarca dels nostres escriptors del vuit-cents.

Els estudis de Josep Massot descriuen i comenten amb una minuciositat única els temes que tracten. Del període de la guerra civil a Mallorca, per exemple, tenim la sensació que ho sabem tot, fins la palpitació més subtil de la vida pública i privada. No serien fàcils de trobar tres anys de cap altra comunitat estudiats amb tanta precisió. I això que la sèrie de llibres que hi ha dedicat, per cert els tres últims —*Els bombardeigs de Mallorca, Guerra civil i repressió a Mallorca* i *Tres escriptors davant la guerra civil*— ben recents, encara és incompleta i ja té anunciades noves aportacions. I gairebé el mateix podríem dir, potser amb una mica menys d'exactitud, d'altres sectors socials, literaris o lingüístics que l'han interessat. Recordant Costa i Llobera, gosaria dir que, sense la seva aportació, els mallorquins no seríem qui som, culturalment parlant, o no sabríem que ho som, que és un poc el mateix. Molts dels fets que caracteritzen els segles XIX i XX en l'àmbit català, i dels homes que hi marcaren la pauta dels comportaments intel·lectuals, ens han estat presentats per Josep Massot. La reconstrucció dels esdeveniments ocupen un lloc important en les seves recerques, però encara n'hi ocupa més l'estudi dels protagonistes d'aquests esdeveniments. Em sembla que Josep Massot té una especial debilitat pel retrat moral de les persones, i per això intenta sempre de descobrir els factors que expliquen el seu comportament. Al capdavant és una manera de retre'ls homenatge, quan creu que són dignes de reconeixement social, o de situar-los en el seu lloc just, quan la seva actuació és més discutible. Tots però mereixen ser tractats amb la mateixa imparcialitat i amb el mateix rigor, sigui quina sigui la posició cultural o ideològica que mantingueren. Personalitats com Marian Aguiló, Tomàs Forteza, Antoni Maria Alcover, Francesc de Borja Moll, Llorenç Villalonga, Georges Bernanos, el bisbe Josep Miralles, el pseudocomte Rossi, Joan Estelrich, el capità Alberto Bayo, Baltasar Samper i tants d'altres emergeixen d'entre el conjunt dels seus estudis com a figures molt pròximes a nosaltres. Ens les converteix en contemporanis nostres, perquè ens fa veure quins foren els mòbils de les seves actuacions i ens fa adonar de fins a quin punt aquestes actuacions són encara un punt de referència per al nostre present.

El sentit darrer de tota aquesta recerca, molt directament relacionada amb la realitat històrica de Mallorca, no és altre que el de reconstruir també l'estructura moral que els mallorquins, col·lectivament, hem traçat al llarg dels segles, i això vol dir tractar de definir els trets essencials de la nostra personalitat. En aquest sentit és que el reconeixement que avui li atorga la UIB i el que ja li han atorgat altres institucions té una justificació plena. Ell mai no ha plangut esforços en la consecució d'aquest objectiu. Hi ha dedicat íntegrament la seva vida i, a més, perquè no fos un esforç gratuït, de bon començament la va voler caracteritzar, entre altres coses, per una exigència de formació exemplar, per una laboriositat que sempre ha dut als límits de la condició humana i per un rigor de tractament científic indiscutible. Per això n'ha obtingut tan bons resultats i per això avui tots ens sentim un poc més nobles en retre-li homenatge. Ell mateix, en referir-se a un dels seus mestres, l'erudit i també editor exemplar Josep Maria Casacuberta, ha escrit: «En un moment en què la nostra identitat nacional és amenaçada per circumstàncies molt diverses, que no cal detallar, necessitem com mai uns models que ens donin fe i esperança en el present i en el futur del nostre poble; que siguin exemple de fidelitat insubornable al nostre país, a la nostra llengua i a la nostra cultura, que treballin amb totes les forces per suprimir divisions i enfrontaments i per promoure accions positives per al bé de tots.» Bona part de l'activitat de Casacuberta es va produir en els anys més negres de la postguerra i certament les circumstàncies a què es refereix Josep Massot han canviat. Tanmateix, els valors de fidelitat a un poble, a una llengua i a una cultura que cal preservar són els mateixos i tampoc avui no tenen el futur assegurat. Homes com Josep Massot ens fan adonar que la recerca erudita, la difusió cultural i les accions de cohesió de la comunitat científica poden ser també un bon camí per servir-los. Aquest és el tret més valuós del seu exemple.

Moltes gràcies.